

Analysis the pathology of the criminal law system in the field of media and virtual space in Iranian and international law

Sajede Sadat Mousavi¹

 0000-0000-0000-0000

Fariba Hajiali(Ph.D.)²

 0000-0000-0000-0000

Abstract

The development of technology is an event that has led to the improvement of human life in recent times, but the damage caused by it cannot be ignored. Virtual space is one of the new emerging technologies that has led to the spread of crimes for criminals. Since one of the methods of reducing the crime rate is their pathology and the punishment determined for them it seems necessary to investigate this issue. Therefore in this article the damages caused by the media and cyberspace from the point of view Crime and punishment have been questioned. The writing method of this research is descriptive-analytical. Among the harms caused in the field of crimes we can include harms in the family, economic, personal, social, security-political, judicial and police fields and in the field of punishments at the domestic level and international pointed out. Despite the criminalization of computer crimes we still see a legal gap in some areas. Also due to the difference in criminalization between countries, an act may be a crime in one country but not a crime in another country. In the laws of Iran with inefficiency. We are faced with certain punishment for these crimes. Considering the difficulty of finding the criminal, discovering the crime etc. it is necessary to reduce the crime rate in the cyberspace through non-criminal social and situational prevention. Data protection for the safety of users, using special devices to limit access to certain information, blocking certain websites by the Internet access provider, etc are among the solutions that can help in reducing these crimes.

Keywords: Computer forgery, media, virtual space, crime and punishment, criminality.

1- Master Al-Zahra University, Tehran, Iran (Corresponding author)

sajedesadatmo@vatanmail.ir

2- M Associate Proffessor Zahra University, Tehran, Iran

f.hajiali@alzahra.ac.ir

بررسی تطبیقی آسیب‌شناسی نظام حقوق کیفری در عرصه رسانه و فضای مجازی در حقوق ایران و بین‌الملل

نوع مقاله: پژوهشی

ساجده سادات موسوی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲

فریبا حاجی علی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۳۰

چکیده

گسترش فناوری، رویدادی است که در دوران اخیر، موجب بهبود زندگی بشر شده است؛ اما نمی‌توان از آسیب‌های به‌وجود آمده توسط آن چشم‌پوشی کرد. فضای مجازی یکی از فناوریهای نوین ظهور یافته می‌باشد که منجر به گسترش ارتکاب جرم برای مجرمان گشته است. از آنجاکه یکی از روش‌های کاهش نرخ جرائم، آسیب‌شناسی آنها و مجازات تعیین‌گشته برای آنهاست، بررسی این موضوع ضروری به‌نظر می‌رسد؛ لذا در این مقاله، شناخت آسیب‌های موجود در نظام حقوق کیفری ایران و بین‌الملل در عرصه رسانه و فضای مجازی، پرسش شده است، چراکه در کنار خلأهای قانونی موجود در این عرصه و آسیب‌های ناشی از آن، شاهد ایجاد آسیب در زمینه موضوع‌هایی هستیم که حتی در قانون نیز جرم‌انگاری گشته‌اند. به‌همین سبب، بررسی آسیب‌های حاصل از رسانه و فضای مجازی، می‌تواند ما را در اتخاذ تدابیر غیرکیفری در کنار تدابیر کیفری، راهنمایی نماید تا از رخداد این‌گونه جرائم، جلوگیری به‌عمل آید. روش نگارش این پژوهش، به روش توصیفی-تحلیلی می‌باشد. ازجمله آسیب‌های ایجاد شده در حوزه جرائم می‌توان به آسیب‌های حوزه خانوادگی، اقتصادی، فردی، اجتماعی، امنیتی-سیاسی و قضایی و پلیسی و در حوزه مجازات‌ها، در سطح داخلی و بین‌المللی اشاره نمود. باوجود جرم‌انگاری جرائم رایانه‌ای، همچنان شاهد خلأ قانونی در برخی حوزه‌ها می‌باشیم. همچنین به‌سبب تفاوت در جرم‌انگاری میان کشورها، ممکن است عملی در یک کشوری جرم، و در کشوری دیگر جرم نباشد. در قوانین ایران نیز، با ناکارآمدی مجازات معین برای این جرائم مواجه هستیم. با توجه به صعوبت جهت‌دستیابی به مجرم، کشف جرم و... لازم می‌آید تا با پیشگیری غیرکیفری وضعی و اجتماعی، به کاهش نرخ جرائم در فضای مجازی دست یابیم. حفاظت از داده‌ها برای امنیت کاربران، استفاده از وسایل خاص برای محدود کردن دسترسی به اطلاعات خاص، مسدود کردن تارنماهای خاص توسط ارائه‌دهنده دسترسی به اینترنت و... نیز از جمله راهکارهایی است که می‌تواند در کاهش این جرائم راهگشا باشد.

واژه‌های کلیدی

جعل رایانه‌ای، رسانه، فضای مجازی، جرم و مجازات، بزهکاری.

۱- کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه الزهراء(س)، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

sajedesadatmo@vatanmail.ir

۲- دانشیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه الزهراء(س)، تهران، ایران.

f.hajiali@alzahra.ac.ir

مقدمه

بدون شک از زمان انسان‌های اولیه شاهد ارتباط انسان با یکدیگر هستیم و مسئله‌ای انکارناپذیر است، چراکه انسان مدنی بالطبع می‌باشد؛ یعنی، استعدادها و کمالات انسان جز در پرتو زندگی اجتماعی میسر نمی‌گردد و احتیاجات زندگی انسان جز با تمدن رفع‌شدنی نیست (مطهری، ۱۴۰۱، ص. ۹۰)؛ اما شیوه ارتباط افراد با یکدیگر در طول تاریخ دستخوش تغییرها قرار گرفته است به‌طوری‌که در میان انسان‌های اولیه شاهد ارتباط با صدای طبل، دود آتش و... هستیم. انسان‌ها با پیشرفت روزافزون علم، صنعت و فناوری به وسایل ارتباطی مختلفی دست یافتند تا جایی‌که مارشال مک‌لوهان، اندیشمند و نظریه‌پرداز کانادایی در حوزه رسانه، معتقد است که جوامع انسانی طی سه مرحله تحول پیدا کرده است:

(۱) کهکشان شفاهی یا تمدن باستانی، مربوط به ارتباطات گفتاری و شنیداری در دوره قبیله‌ای؛

(۲) کهکشان گوتنبرگ، مربوط به دوره اختراع ماشین چاپ و رواج خط و کتابت؛

(۳) کهکشان مارکونی یا تمدن الکترونیک، دوره از بین رفتن فاصله مکانی و زمانی و تبدیل به دهکده جهانی (McLuhan, 1962, p.45).

عبارت «دهکده جهانی»^۱ به‌معنای چگونگی تبدیل جهان، به‌صورت یک دهکده فشرده توسط فناوری الکتریکی و حرکت از جای‌جای جهان به هر نقطه‌ای در لحظه می‌باشد (McLuhan, 1964, 2003, p.6).

هرچند بشر از گذشته تا کنون، در ابزارسازی پیشرفتی حیرت‌آسا داشته، آن هم بشری که یک روز از ابزار سنگ برای انجام کارهایش استفاده می‌کرده و اینک فناوری را پدید آورده است و موجب سرعت انجام کارها و آرامش خویش گشته است، لکن نمی‌توان از مشکلاتی که با این فناوری برای خود ایجاد کرده و موجبات سلب آسایش خود را فراهم آورده است، چشم‌پوشی کرد (مطهری، ۱۳۹۸، ص. ۲۰). یکی از آن ابزارهای پیشرفت، رسانه و وسایل ارتباط جمعی است که فضای مجازی از مصادیق آن می‌باشد. در دهه ۶۰ و ۷۰

1. Global Village

سرقت اطلاعات رایانه‌ای یا تخریب داده‌ها جرم جدید محسوب می‌شد درحالی‌که امروزه بخش عمده‌ای از جرائم را جرائم فضای مجازی تشکیل می‌دهد (حیدری، ۱۳۹۰، ص. ۵). با توجه به این مطلب و بیان مقام معظم رهبری که فرمودند: «متأسفانه در فضای مجازی کشور ما هم که آن رعایت‌های لازم با وجود این همه تأکیدی که من کردم صورت نمی‌گیرد و در یک جهاتی واقعاً ول است. همه کشورهای دنیا روی فضای مجازی خودشان دارند اعمال مدیریت می‌کنند، [درحالی‌که] ما افتخار می‌کنیم به اینکه ما فضای مجازی را ول کرده‌ایم! این افتخار ندارد. فضای مجازی را بایستی مدیریت کرد» (سخنرانی نوروزی خطاب به ملت ایران ۱۴۰۰/۰۱/۰۱).^۱

در این مقاله برآنیم تا به آسیب‌شناسی جرم و مجازات‌های فضای مجازی در نظام حقوقی ایران و نظر به فرامرزی و فرامنطقه‌ای بودن این جرائم، در نظام حقوق بین‌الملل نیز بپردازیم، چراکه این جرائم موجب آسیب‌هایی در ساحات مختلف گشته است و بعضاً به سبب ناکارآمد بودن مجازات‌ها، منجر به تشدید آنها شده است.

هرچند پیرامون موضوع جرائم فضای مجازی مقالات گوناگونی تحت عنوان «جرائم سایبری در ایران، مصادیق جرائم سایبری و راهکارهای مقابله با آن»، «سیاست جنایی بین‌المللی در مقابله با جرائم سازمان‌یافته سایبری: رویکردها و راهبردها»، «جرائم رایانه‌ای در پرتو حقوق بین‌الملل» و... نگاشته شده است لکن هیچ‌یک به بررسی آسیب‌های ناشی از آن از منظر جرائم و مجازات‌ها، در ساحات مختلف نپرداخته است و صرفاً دسته‌بندی جرائم و مجازات‌های آنها یا آسیب‌شناسی اجتماعی، روان‌شناسی یا فرهنگی مطرح گشته است؛ لذا در ادامه به بررسی مفاهیم برخی کلمات، آسیب‌های ناشی از جرائم فضای مجازی، برخی آسیب‌های ایجاد شده از مجازات‌های تعیین شده برای جرائم در سطح ملی و بین‌المللی و بیان راهکارها می‌پردازیم.

۱- تعاریف و مفاهیم

جهت درک و بیان بهتر مطالب لازم است تا به تبیین دقیق معانی برخی کلمات اشاره نماییم.

1. <https://khl.ink/f/47576>

۱-۱- جرم

شاید بیان مفهوم کلمه جرم بی معنی به نظر آید؛ اما به سبب عدم پیروی از الگوی یکسان پیرامون تعریف و ماهیت جرم (زندى، ۱۳۸۹، ص. ۱۵) تبیین آن مشکل و ضروری است. دورکیم، جامعه‌شناس فرانسوی، عقیده دارد که هر عملی که برای آن مجازاتی وجود داشته باشد، جرم است. همچنین جرم را یک «پدیده عادی» می‌انگارد چراکه در کنار سایر پدیده‌های زندگی اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است.

برایانته‌ها برای تعیین انواع جرائم سایبری، سه نسل را ترسیم می‌کنند (Breathnach, 2002, p.17):

۱) نسل اول جرائم سایبری^۱ مربوط به دهه ۱۹۷۰ می‌باشد که در آن دوره جرائم به صورت سنتی رخ می‌داده است و رایانه صرفاً ابزاری برای ارتکاب جرم به‌شمار می‌رفت.

۲) نسل دوم^۲ در دهه ۱۹۸۰ رخ داد که جرائم سنتی را به صورت جهانی تبدیل کرد و اشکال مختلف جرائم شبکه‌ای ایجاد شد.

۳) نسل سوم در دهه ۱۹۹۰ منجر به هک و... با توسعه اینترنت و پهنای باند گشت. آنچنان که بدون وجود اینترنت نمی‌توان ارتکاب جرم را تصور نمود و نبود اینترنت برای جرائم این نسل در حکم سالبه به انتفاء موضوع می‌باشد.

با وجود تعاریف متعدد، یکی از بهترین تعریفی که می‌توان برای جرم در نظر گرفت، تعریف بیان شده در قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲، می‌باشد (ساریخانی، قیاسی و خسروشاهی، ۱۳۹۱، ص. ۷). ماده دوم این قانون مقرر می‌دارد که: «هر رفتاری اعم از فعل و ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود».

۱-۲- فضای مجازی

فضای مجازی یا فضای سایبری^۳ از دو عبارت فضا که به معنای مکان وسیع، ساحت

1. First generation of cybercrime
2. Second generation
3. cyberspace

(معین، ۱۳۸۱، ص. ۱۱۸۲) و سایبر به معنای سکان‌دار، هدایت‌گر و رهبر می‌باشند، تشکیل شده است. واژه سایبرنتیک در سال ۱۷۷۵ توسط آمپر^۱، فیزیک‌دان و ریاضی‌دان فرانسوی، در مجموعه مقالات خود به تبیین علم آن زمان بشر پرداخت و علمی را نیز برای آینده تخمین زد. او از علمی به نام سایبرنتیک نام برد و آن را مشتق از کلمه کیبرنت^۲ یونانی به معنی مدیر یا گردانیده دانست. پس از وی، نوربرت وینر^۳، ریاضی‌دان مشهور آمریکایی، این کلمه را به کار برد (Wiener, 1950, p.9).

تافلر^۴، محقق و نظریه پرداز آمریکایی، معتقد است که عصر حاضر، عصر اطلاعات است که به سرعت زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. حتی بیشتر از عصر رونق کشاورزی و انقلاب صنعتی، در حال تغییر جهان می‌باشد (Toffler, 1980, p.10).

۲- آسیب‌های ناشی از جرائم فضای مجازی

با وجود اینکه روزانه میلیون‌ها نفر از اینترنت برای جنبه‌های مختلف زندگی خود استفاده می‌کنند؛ اما همین فرصت، خود موجب تهدید است و مکان جدیدی را برای مجرمان متعددی فراهم می‌کند و هر روزه شاهد افزایش تعداد قربانیان هستیم (Reyns, 2011, p.1149). در بررسی جرائم رایانه‌ای، با در نظر گرفتن نقش رایانه، باید آن را به دو قسم طریقت یا موضوعیت داشتن رایانه در ارتکاب جرم، تقسیم نمود. در جرائمی که رایانه در آن‌ها موضوعیت دارد، رایانه موضوع جرم واقع می‌گردد مثل حملات سایبری علیه داده‌ها؛ اما در جرائمی که رایانه در آن‌ها طریقت دارد، رایانه ابزاری برای ارتکاب جرم است (Dashora, 2011, p. 241)؛ به این معنا که منجر به وقوع جرم در فضای حقیقی می‌گردد مثل دعوت در فضای مجازی به ایجاد آشوب در فضای حقیقی؛ لذا در ادامه به ساحات مختلف آسیب‌هایی که از جرائم فضای مجازی ایجاد می‌گردند می‌پردازیم. این ساحات شامل: حوزه خانوادگی، اقتصادی، فردی، اجتماعی، امنیتی-سیاسی، قضایی-پلیسی می‌باشد.

1. Ampere

2. Kybernet

3. Norbert Wiener

4. Alvin Toffler

۲-۱. آسیب‌های حوزه خانوادگی

اثرهایی که فضای مجازی بر روابط خانوادگی برجا گذاشته است، بی‌شمار می‌باشد؛ لکن اثرهایی که منجر به وقوع جرم می‌گردد؛ شامل: بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال، بزهکاری و بزه‌دیدگی زنان، طلاق والدین و فروپاشی خانواده و... که در ادامه به تفصیل همین موارد را بیان می‌نماییم.

۲-۱-۱. بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال

کودکان با استفاده از فضای مجازی می‌تواند از مزایایی چون یادگیری امور مختلف، کسب تجارب، بازی و سرگرمی، ارتباط با دوستان خویش و ... بهره‌مند گردد. لکن باتوجه به ناتوانی و عدم پختگی ناشی از صغر سن و نداشتن تجربه، به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر، به طریق اولی مورد ظلم واقع می‌شوند و به‌عنوان یک دسته از قربانیان سوءاستفاده اغیار در فضای مجازی، شناخته می‌شوند.

امروزه با آسیب نوپدید کودک کار فضای مجازی مواجه هستیم. کودکانی که با اراده یا به‌طور غیرارادی، در فضای مجازی مخصوصاً در اینستاگرام جهت تبلیغ به‌کار گماشته می‌گردند درحالی‌که در بند ۳ ماده یک قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، بهره‌کشی اقتصادی را درواقع به‌کارگیری غیرقانونی طفل و نوجوان و یا وادارکردن یا گماردن او به‌کار یا خدمتی که از نظر جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی باتوجه به مضر بودن برای وضعیت طفل و نوجوان می‌داند.

همچنین در بند هفت ماده ده این قانون، استفاده از طفل و نوجوان، برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری سمعی و بصری متسهجن یا مبتذل، حسب مورد به میانگین حداقل و حداکثر مجازات مقرر، مجازات می‌گردد. علاوه‌براین قوانین، سایر قوانین همچون قانون کار مصوب ۱۳۶۹ در مواد گوناگون همچون مواد ۱۷۶، ۸۳، ۸۴ و...، مواد ۱۴ و ۱۵ قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸، ماده ۱۰ و ۱۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، تبصره ۳ ماده ۳ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶، به حمایت از کودکان پرداخته است. باوجوداین، همچنان شاهد استثمار از کودکان در این فضا می‌باشیم.

باتوجه به عدم محدودیت فضای مجازی به زمان و مکان، جدید بودن و... دارای جذابیت فراوانی برای کودکان و نوجوانان می‌باشد؛ لذا گروه‌های مناسبی برای بزه‌دیده واقع شدن می‌باشند، ازجمله در معرض مزاحمت قرار گرفتن، تهدید و فریب، دسترسی به محتواهای پورنوگرافی، اعتیاد به اینترنت و....

تحقیقات انجام شده در آمریکا حاکی از آن است که کودکان ۱۲ تا ۱۷ سال از میان ۷۲ میلیون نفری که از تارنماهای هرزه‌نگاری در طول یک ماه بازدید کرده‌اند، بیشترین آمار بازدید را به خود اختصاص می‌دهند (Family safe media, 2005, p.18).

به‌علاوه هامیل، معتقد است، دختران نوجوانی که در معرض پورنوگرافی قرار می‌گیرند، زودتر از سایرین رابطه جنسی را تجربه می‌کنند و دچار مشکلات عدیده از جمله بارداری ناخواسته و بیماری‌های مقاربتی می‌گردند (Hamill, 2008, p.345).

باتوجه به اینکه نوجوانان زمان بیشتری را صرف گذراندن در فضای مجازی می‌کنند و به آشنایی مطلوبی نسبت به این فضا دست می‌یابند، احتمال ارتکاب آنان به جرائم مختلف از جمله ایجاد مزاحمت، تهدید و اخاذی، هک و... وجود دارد. چنان که در برخی از پرونده‌ها شاهد این گونه موارد توسط آن‌ها هستیم. به گزارش پلیس فتا، نوجوان ۱۵ ساله ساکن خراسان شمالی عامل هک ۱۰۰۰ کاربر درگاه اینترنتی بوده است. این موضوع به عوامل مختلف همچون فرهنگی، اقتصادی، روانی من جمله کنجکاوی، هیجان، احساس قدرت و برتری نسبت به همسالان، انتقام‌جویی، حسادت و... مربوط می‌باشد.

بااین‌حال، سازمان‌های بین‌المللی مبارزه با محتویات مستهجن برخط کودکان باهم هم‌پیمان شده‌اند مثل: کنوانسیون حقوق کودکان سازمان ملل ۱۹۸۹^۱، چهارچوب حکم شورای اتحادیه اروپا یا کنوانسیون بوداپست ۲۰۰۱^۲ در مبارزه با سوءاستفاده جنسی از کودکان و موضوع‌های مرتبط با محتواهای مستهجن برای کودکان و کنوانسیون شورای اروپا در حفاظت از کودکان علیه سوءاستفاده جنسی و بهره‌برداری جنسی ۲۰۰۷^۳.

در ماده ۳۴ کنوانسیون حقوق کودکان، دولت‌های عضو، متعهد شده‌اند تا از کودکان در برابر هرگونه سوءاستفاده و بهره‌کشی جنسی محافظت نمایند. همچنین ماده ۴۹^۴

1. Convention on the Rights of the Child

2. Council of Europe

3. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201)

4. Convention on Cybercrime

کنوناسیون بوداپست، به‌طور کامل به جرائم مربوط به پورنوگرافی کودکان پرداخته شده است که مطابق آن هرگونه تولید محتوای مستهجن به‌وسیله کودکان یا پیشنهاد محتوای مستهجن به کودک یا قابل دسترسی بودن این محتوا برای او یا ایجاد مزاحمت از طریق ارسال محتوای مستهجن برای کودک و... جرم محسوب می‌شود.

۲-۱-۲. تأثیر رسانه بر ساحت روان کودکان

خشونت یکی از آثار برجای مانده از رسانه‌ها و فضای مجازی می‌باشد که بر ساحت روان کودک اثرگذار است. طبق آمار «هر ۵ دقیقه یک بار، یک کودک آمریکایی به‌دلیل ارتکاب به یک جرم خشونت‌آمیز دستگیر می‌شود و هر سه ساعت یک‌بار، خشونت و البته با سلاح گرم، جان یک کودک را می‌گیرد» (شرام و دیگران، ۱۳۷۷، صص. ۳۷۶-۳۸۷).

علاوه‌براین مطلب، «قسمت اعظم برنامه‌های سرگرم‌کننده و سریال‌های داستانی و همچنین تبلیغات و آگهی‌های تجاری، به‌طور کلی در افزایش انتظار و توقع مخاطبان برای دست یافتن به یک زندگی خیره‌کننده نقش دارد، انتظارات و توقعاتی که برآوردن آن از عهده همه گروه‌ها (به‌دلیل محرومیت نسبی آن‌ها در جامعه) امکان‌پذیر نیست. پیامد این مسئله ممکن است به افسردگی بینجامد و این افسردگی به‌نوبه خود موجب پرخاشگری بشود. این تأثیر احتمالی رسانه‌ای (افسردگی) همراه با توسعه جامعه شدت می‌یابد؛ زیرا افزایش تولید، افزایش مصرف، پیشرفت و رقابت‌های فردی، به افزایش توقعات می‌انجامد و این در حالی است که گروه‌های مختلف مردم دارای امکانات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متفاوتی برای تحقق بخشیدن به آن خواسته‌ها هستند» (بوکت و فیلپینز، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۲).

علاوه‌براین، بحران هویت، انحراف‌های جنسی، اعتیاد اینترنتی و... نیز از دیگر آثار مخرب رسانه و فضای مجازی بر ساحت روان کودک می‌باشد به‌طوری‌که کودک را به یک شخصیت منفعل تبدیل می‌نماید. ژان کازنو معتقد است که کودکان در برابر نمایش، حالت پذیرا بودن دارند همچنین سؤالی برای وی پیش می‌آید که «آیا بچه‌ای که در سنین پایین، اغلب به تماشای تلویزیون می‌پردازد، در تمامی سال‌های زندگی از منش، جهان‌بینی و شکل زندگی خاصی برخوردار خواهد گردید؟ واکنش و حتی نظام ارزشی مقبول وی، تحت تأثیر ماشین صوتی و تصویری قرار نمی‌گیرد؟» (کازنو، ۱۳۷۱، ص. ۱۳۵).

۲-۲- بزهکاری و بزه‌دیدگی زنان

به سبب نبود ارتباط چهره‌به‌چهره، نبود نظارت کافی، عدم وجود آثار ناشی از جرائم مجرم سایبری و آزادی بدون محدودیت در اینترنت و فضای مجازی، شرایط برای مجرمان بیش از فضای حقیقی برای ارتکاب جرم فراهم می‌باشد، به‌طوری‌که بزهکاران قادر خواهند بود با کمترین هزینه و اضطراب، بیشترین خسارت و صدمه را به بزه‌دیده وارد آورند (باستانی، ۱۳۸۶، ص. ۳۳).

یکی دیگر از اقتضای که مورد بزه‌دیدگی قرار می‌گیرند، زنان هستند به‌طوری‌که مقام معظم رهبری نیز به مسئله ظلم به زن در بیانات متعدد خود معتقد هستند (بیانات در دیدار جمعی از زنان مورخ ۱۳۷۱/۰۹/۲۵ و ۱۳۷۶/۰۷/۳۰).

این مسئله امروزه نیز در لایحه «پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوءرفتار» مورد بررسی قرار گرفته است. باتوجه به بحث ما پیرامون بزه‌دیدگی زنان در فضای مجازی، در ماده ۳۰ این لایحه از زنان در برابر دریافت پیام، تصویر یا نماد مستهجن و مبتذل حمایت شده است و به ترتیب برای مرتکبان آن جزای نقدی درجه ۶ و ۷ در نظر گرفته شده است.

درمقابل، با وجود بزه‌دیدگی زنان، شاهد بزهکاری آن‌ها در این فضا نیز می‌باشیم. بیشتر جرم‌هایی که یک زن می‌تواند مرتکب آن شود، جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی می‌باشد. هرچند که نمی‌توان ارتکاب آنان را به سایر جرائم انکار کرد.

ماده ۷۴۲ قانون جرائم رایانه‌ای برای داده‌هایی که حاوی محتویات مستهجن می‌باشند و افراد با آن تجارت یا جهت افساد تولید یا ذخیره یا نگهداری می‌کند، مجازات حبس از ۹۱ روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا هردو مجازات در نظر گرفته است. در تبصره ۴ همین ماده، به تبیین محتویات مستهجن پرداخته است؛ لذا احتمال ارتکاب زنان به روسپی‌گری و انجام اقدامات جهت آماده‌سازی محتویات مستهجن وجود دارد.

۲-۳- طلاق والدین و فروپاشی نظام خانواده

اولین و مهم‌ترین نهادی که یک کودک با آن مواجه می‌شود، نهاد خانواده است؛ اما این نهاد نیز، با گسترش فناوری، برای بقای خود با چالش‌های مختلفی دست‌وپنجه نرم می‌کند. امروزه نمی‌توان از تأثیر فضای مجازی بر خانواده و روابط زوجین چشم‌پوشی کرد

چراکه با استفاده نادرست از شبکه‌های مجازی می‌توان زمینه فروپاشی تدریجی این نهاد را فراهم کرد. حصول این نتیجه غیرقابل انکار است، به‌طوری‌که در کشورهای متعدد شاهد انجام تحقیقاتی در این زمینه می‌باشیم، ازجمله مقاله راسل و کلاینتون^۱ (۲۰۱۴) که به بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی، بالاخص برنامه توئیتر بر طلاق پرداخته است. در این مقاله بیان می‌دارند که به‌سبب برقراری روابط عاشقانه با فردی غیر از همسر از طریق فضای مجازی، موجبات خیانت و درنهایت، منتهی شدن به طلاق را فراهم آورده است. همچنین در تحقیقات والنزولا و همکاران^۲ (۲۰۱۴) که در آن رابطه بین فضای مجازی و نرخ طلاق مورد بررسی قرار گرفته است، نشانگر سردی روابط زوجین در اثر کثرت استعمال از این فضا گشته است.

استفاده و مشاهده هرزه‌نگاری، از مواردی است که منجر به اعتیاد جنسی، افسردگی، انزوای، سردی روابط زوجین و... می‌گردد. جدول زیر به تفکیک زن و مرد، نشان‌دهنده درصد افرادی در برخی کشورها است که گرایش به دیدن چنین تصاویری در سال ۲۰۲۱ داشته‌اند.

1. Russell & Clayton
2. Valenzuela

اثرهای ناشی از طلاق بر تمایل افراد چه زن و چه مرد و همچنین اطفال به ارتکاب جرم انکارنشده است و این مورد برخلاف موارد دیگر، به‌طور غیرمستقیم بر ارتکاب افراد به جرم تأثیرگذار است که پیرامون این مسئله کتب مختلف و مقالات گوناگون نگاشته شده است. در نتیجه به جهت جلوگیری از اطاله کلام از بیان آن صرف‌نظر می‌شود.

۳- آسیب‌های حوزه اقتصادی

رشد و توسعه فناوری، موجب استفاده بیشتر از اینترنت در اکثر حیطه‌های زندگی افراد گشته است، به‌طوری‌که شاهد روزافزون کسب‌وکارهای مختلف اینترنتی، انجام کارهای بانکی و گردش مالی از طریق اینترنت، پرداخت قبوض و ... هستیم؛ اما در این حوزه نیز با آسیب‌هایی روبه‌رو هستیم که در ادامه تبیین می‌گردد.

۳-۱- سرقت و کلاهبرداری رایانه‌ای

در ماده ۷۴۱ قانون جرائم رایانه‌ای، هرگونه وارد کردن، تغییر، محو، ایجاد یا متوقف کردن داده‌ها یا مختل کردن سامانه که موجب تحصیل وجه یا مال یا منفعت یا خدمات یا امتیازات مالی برای خود فرد یا شخص دیگری می‌گردد، جرم‌انگاری شده است و مرتکب به مجازات حبس از یک تا پنج سال یا جزای نقدی از ۲۰ میلیون ریال تا یکصد میلیون ریال یا هردو مجازات، علاوه بر رد مال به صاحب آن می‌گردد.

اصطلاحاً به هرگونه اقداماتی که به جهت خالی شدن حساب بانکی، افشای اطلاعات مالی، همچون شماره کارت بانکی، شناسه و نام کاربری حساب، کلمات رمز صورت گیرد، فیشینگ^۱ یا جرم مهندسی اجتماعی گویند. یا حملات سوسیس^۲ که با ایجاد اندک تغییری در پردازش‌ها به‌عنوان مثال در برنامه نرم‌افزار به‌طور اتفاقی، منجر به واریز مبالغی به یک حساب خاص می‌گردد.

در ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیک نیز برای این‌گونه جرائم مجازاتی در نظر گرفته است که از یکسال تا سه سال می‌باشد. باتوجه به اینکه این قانون مصوب ۱۳۸۲ است؛ اما

1. Phishing
2. Salami attacks

قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸، همان‌طور که قانون مؤخر، مقدم را نسخ می‌نماید؛ لذا مجازات‌های مندرج در ماده ۷۴۱ قانون جرائم رایانه‌ای برای مرتکب اعمال می‌گردد.

۳-۲- جعل رایانه‌ای

هرگاه در بستر مبادلات الکترونیکی، جهت ارائه داده پیام‌های دارای ارزش مالی و اثباتی به مراجع اداری، قضایی، مالی و غیره، با اقدام‌هایی نظیر ورود، تغییر، محو و توقف داده پیام و مداخله در پردازش آن و سیستم‌های رایانه‌ای و یا بهره‌مندی از وسایل کاربردی سیستم‌های رمزنگاری تولید امضاء بدون مجوز امضاءکننده و یا تولید امضای فاقد سابقه ثبت در فهرست دفاتر اسناد الکترونیکی و یا عدم انطباق آن وسایل با نام دارنده در فهرست مزبور و اخذ گواهی مجعول و نظایر آن، جعل نماید و از آن به‌عنوان داده پیام معتبر استفاده نماید، مرتکب، جاعل محسوب می‌گردد و به مجازات حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی به میزان ۵۰ میلیون ریال، محکوم می‌گردد (ماده ۶۸ قانون تجارت الکترونیکی).

۳-۳- نقض علایم تجاری

هرنوع نمایش برخط علایم تجاری که موجب فریب یا مشتبّه شدن طرف به اصالت کالا و خدمات شود، جرم می‌باشد (ماده ۶۶ قانون تجارت الکترونیک). چرا که موجب نقض حقوق مصرف‌کنندگان و همچنین خدشه‌دار کردن اعتبار تولیدکنندگان نیز می‌گردد.

۳-۴- فروش محصولات غیرقانونی

فروش محصولات چوّن داروهای غیرمجاز، حیوانات وحشی، مواد مخدر، اسلحه و... از طریق فضای مجازی، برای فروشندگان آسان‌تر است. به‌طور کلی ضرر و زیان مالی وارده توسط جرائم سایبری بسیار است. خرابی‌های ایجاد شده در سال ۲۰۰۳ میلادی توسط نرم‌افزارهای مخرب، بالغ بر ۱۷ بیلیون دلار بوده است. تقریباً ۶۰ درصد از تجار آمریکایی معتقدند که جرائم سایبری برای آن‌ها نسبت به جرائمی که در فضای حقیقی رخ می‌دهد، پرهزینه‌تر است (گرکی، ۱۳۸۹، ص. ۱۹).

۴- آسیب‌های حوزه فردی

فضای مجازی جدا از کارکردهای مثبتی که برای یک شخص می‌تواند داشته باشد ازجمله کسب درآمد، کسب دانش و اطلاعات جدید، برقراری ارتباط آسان و... می‌تواند مشکلاتی را نیز برای یک شخص ایجاد نماید. نقض حریم خصوصی و هتک حیثیت از مشکلاتی است که امروزه برای افراد ایجاد گشته است.

۴-۱- نقض حریم خصوصی

برای عبارت حریم خصوصی، تعاریف متعددی مطرح شده است. در اینجا منظور اسرار خصوصی و مهم افراد می‌باشد. خداوند در آیه ۱۲ سوره حجرات به مؤمنان دستور به پرهیز از تجسس و تفتیش اسرار مردم به جهت منفی آن نموده است؛ چراکه تجسس و افشای اسرار خصوصی مردم اگر به جهت الزامات قانونی یا حفظ امنیت ملی باشد، رعایت آن لازم نیست. همچنین اگر فردی، خود اقدام به افشای اسرار نماید، به معنای اعراض از احترام سایرین به حریم خصوصی است. در مواد ۷۲۹ تا ۷۳۱ ق.م.ا که مربوط به جرائم علیه محرمانگی داده‌ها و سیستم رایانه‌ای می‌باشد، شاهد نقض حریم خصوصی افراد هستیم. هرچند جاسوسی رایانه‌ای را می‌توان بیشتر در دسته‌بندی آسیب‌های امنیتی گنجانده؛ لذا در ادامه به بیان دسترسی و شنود غیرمجاز می‌پردازیم.

۴-۱-۱- دسترسی غیرمجاز

در ماده ۷۲۹ ق.م.ا هر شخصی که به طور غیرمجاز، به داده‌ها یا سامانه‌های مخابراتی یا رایانه‌ای را که با تدابیر امنیتی از دستبرد مجرمان محفوظ مانده است، دسترسی یابد، مجازات حبس یا جریمه نقدی یا هردو مجازات، حکم او خواهد بود.

۴-۱-۲- شنود غیرمجاز

اگر کسی به صورت غیرمجاز، به شنود محتوای درحال انتقال ارتباطات خصوصی افراد در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا امواج الکترومغناطیسی یا نوری بپردازد، به حبس از ۶ ماه تا ۲ سال یا جزای نقدی از ده میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا هردو مجازات

محکوم می‌گردد.

لازم به ذکر است که یکی از افرادی که ملزم به رعایت حریم خصوصی آنان هستیم، کودکان می‌باشند. متأسفانه امروزه شاهد استفاده ابزاری والدین از کودکانشان در فضای مجازی هستیم. والدینی که برای تولید محتوای طنز یا به سبب تبلیغ برای محصولات دیگران، عکس‌های مختلفی در موقعیت‌ها و حالات مختلف از کودک خود منتشر می‌کنند. درحالی‌که در ماده ۱۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، هرگونه افشای اسرار طفل یا نوجوان از طریق رسانه‌های گروهی و یا تکثیر، توزیع، انتشار و نمایش فیلم یا عکس و مانند آن، جرم محسوب می‌شود.

در ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک، که به حمایت از کودکان پرداخته است، مقرر داشته است که نباید به‌طور خودسرانه در امور خصوصی، خانوادگی و مکاتبات وی دخالت نمود و کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها یا هتک حرمت‌ها مورد حمایت قانون قرار دارد. این ماده، دربرگیرنده حق همه کودکان جهت برخورداری از حمایت‌های قانونی در برابر مداخلات خودسرانه و غیرقانونی در امور خصوصی و خانوادگی، خانه و مکاتبات کودک و حمایت از وی در برابر تعرض به عزت و آبروی او می‌باشد (پیوندی، ۱۳۹۰، ص ۳۴۲).

در ماده ۱۷ این کنوانسیون نیز، پیرامون تشویق رسانه‌های گروهی به انتشار و پخش اطلاعات و مطالب سودمند برای کودک از نظر اجتماعی و فرهنگی و تشویق همکاری‌های بین‌الملل در زمینه تولید، مبادله و انتشار این‌گونه اطلاعات، تبیین شده است. باین‌حال، کنوانسیون حقوق کودک، صرفاً اهداف کلی را تبیین نموده و تقنین را به قانون‌گذاران داخلی کشورها واگذار کرده است. همچنین در ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی به لزوم تربیت اخلاقی توسط والدین اشاره شده است.

باین‌حال با گسترش روزافزون فناوری و گسترش هوش مصنوعی، انتشار کلیه اطلاعات کودکان در فضای مجازی، می‌تواند در آینده آنان را با مشکلات جدی چون سرقت هویت و... مواجه نماید؛ لذا لازم می‌آید تا والدین صرفاً کسب سود و محبوبیت و شهرت اطفال خود را در زمان حاضر نبینند و به آسیب بلندمدت آن در آینده توجه نمایند.

۴-۲- هتک حیثیت

کرامت ذاتی انسان، از ویژگی‌هایی است که خداوند برای انسان بیان فرموده است (اسراء: ۷۰). انسان آن‌چنان از سایر موجودات برتر است که می‌تواند با به‌کارگیری استعدادهای خویش در مسیر صحیح، به مقام خلیفه‌الله برسد (بقره: ۳۰). باتوجه به این موضوع، هتک حیثیت در فقه حرام و در قانون جرم می‌باشد.

در مواد ۷۴۴ و ۷۴۵ ق.م.ا اگر شخصی به‌وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، فیلم یا صوت یا عکس دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و با علم به تغییر و تحریف آن را منتشر کنند و با این عمل موجب هتک حیثیت فرد مقابل شود، محکوم به مجازات حبس یا نقدی یا هردو می‌گردد؛ البته اگر برای مقاصد قانونی، اسرار فرد را منتشر یا در دسترس دیگران قرار دهد، مجرم محسوب نمی‌گردد.

در ماده ۱۷ میثاق کیمنه حقوق بشر، مداخله در حریم دیگران تنها در موارد مطروحه در قانون مجاز خواهد بود که طبق این ماده، حق به‌طور مطلق نبوده و بنابر زمان و مکان و وضعیت آن را قابل تحدید دانسته است (انصاری، ۱۳۸۷، صص ۲۳-۳۹).

۵. آسیب‌های حوزه اجتماعی

جرائم فضای مجازی می‌تواند منجر به ایجاد آسیب‌هایی در حوزه اجتماعی گردد و عموم مردم را تحت تأثیر قرار دهد. ازجمله جرائمی که در قانون جرم‌انگاری شده است و مربوط به این حوزه می‌باشد، می‌توان به تشویش اذهان عمومی و جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی اشاره کرد.

۵-۱- تشویش اذهان عمومی

نشر اکاذیب، ازجمله جرائمی است که موجب تشویش اذهان عمومی و برهم‌زدن امنیت روانی جامعه می‌گردد. بنابر ماده ۶۹۸ ق.م.ا اگر شخصی با قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی، اکاذیبی را بیان نماید یا برخلاف حقیقت به‌عنوان نقل‌قول به شخص حقیقی یا حقوقی یا مقامات رسمی تصریحاً یا تلویحاً نسبت دهد مجرم شناخته می‌شود. در این ماده صرفاً اشاره به مکتوبات دارد؛ اما این جرم به‌طور مطلق می‌باشد

به این معنا که چه ضرر مادی یا معنوی به غیر وارد گردد و چه نگردد، فرد علاوه بر اعاده حیثیت در صورت امکان، به حبس از دو ماه تا دو سال یا شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم می‌شود. این موضوع در بند ۱۱ ماده ۶ قانون مطبوعات نیز بیان شده است؛ البته طبق تبصره ماده ۱۰۴ ق.م.ا اصلاحی سال ۱۳۹۹، مجازات حبس آن به نصف تقلیل می‌یابد و از جرائم قابل گذشت است.

با این حال بهتر بود تا قانون‌گذار در مواردی که بدون ایراد ضرر به شخص خاص یا اشخاص معین، قصد تشویش اذهان عمومی چون حمله یک کشور خارجی به ایران در آینده نزدیک، وجود دارد، این جرم را جرمی عمومی و غیرقابل گذشت در نظر می‌گرفت (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۱، ص ۱۴۶).

به سبب اهمیت موضوع، افرادی که در فضای مجازی مرتکب جرم نشر اکاذیب به قصد تشویش اذهان عمومی گردند به استناد ماده ۷۶۴ ق.م.ا، به حبس از ۹۱ روز تا دو سال یا جزای نقدی جزای نقدی از ۵ میلیون ریال تا ۴۰ میلیون ریال یا هردو مجازات محکوم می‌گردد.

در ماجرایی مسمومیت دانش‌آموزان، اغتشاشات و... شاهد نشر اکاذیب از سوی کاربران فضای مجازی بودیم. مدعی‌العموم به عنوان نماینده مردم می‌تواند به وقوع این جرم در جامعه ورود کند و اگر ببیند یک جرم در جامعه اتفاق افتاده است وظیفه دارد علیه آن فرد یا افراد اعلام جرم کند و وقوع این جرم مستلزم شکایت شاکی خصوصی نیست.

۵-۲- لکه‌دارشدن عفت و اخلاق عمومی

باتوجه به موضوعیت داشتن رایانه یا طریقت داشتن آن، این دسته از جرائم شامل هردو قسم می‌شود. در جرائمی که رایانه در آن موضوعیت دارد، افراد اقدام انتشار، تولید، توزیع، معامله و... داده محتویات مستهجن می‌کنند. منظور از محتویات مستهجن، تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیرواقعی می‌باشد که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد یا اندام تناسلی یا عمل جنسی انسان است.

در فصل چهارم قانون جرائم رایانه‌ای برای مرتکبان این جرائم، مجازاتی در نظر گرفته

شده است. به چنین جرائمی لفظ هرزه‌نگاری^۱ اطلاق می‌گردد که در قوانین مختلف ملی و بین‌المللی جرم‌انگاری شده است. مطابق ماده ۷۴۲ قانون جرائم رایانه‌ای، این جرم، از جرائم مرتبط با محتوا می‌باشد و می‌توان آن را به‌عنوان یکی از جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی در حقوق موضوعه به حساب آورد (اللهی‌منش و سدره‌نشین، ۱۳۹۱، ص. ۱۹).

جرائمی که رایانه در آن طریقی برای ارتکاب جرم است می‌توان به جرم قوادی، دعوت به انجام زنا و... از طریق فضای مجازی اشاره کرد. باتوجه به علنی نمودن و انتشار عکس شرب خمر در فضای مجازی توسط برخی افراد، آن‌ها نیز مجرم می‌باشند و طبق ماده ۷۰۱ ق.م.ا که اگر فردی متجاهرا و به نحو علن در اماکن و معابر و مجامع عمومی مشروبات الکلی استعمال نماید، به دو تا شش ماه حبس تعزیری علاوه بر اجرای حد، محکوم می‌شود. هرچند در این ماده اشاره‌ای به فضای مجازی نگشته است، لکن به سبب ثبات نفس عمل، فرد مرتکب، باید مجازات گردد.

۶- آسیب‌های حوزه امنیتی - سیاسی

باتوجه به تغییر و تحولات ایجاد شده با گسترش فناوری، دیگر تهدید علیه امنیت یک کشور با کودتا و جنگ صورت نمی‌گیرد که نیاز به آرایش نظامی داشته باشد بلکه به راحتی می‌توان امنیت را چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی زیر سؤال برد. به‌طور کلی امنیت ملی، شامل احساس آزادی کشور در تعقیب هدف‌های اساسی و فقدان ترس و خطر جدی نسبت به منافع سیاسی، اساسی و حیاتی کشور می‌باشد (آقابخشی، ۱۳۶۳، ص. ۱۷۳).

تخریب و اخلال در داده‌ها یا سیستم‌های رایانه‌ای و مخابراتی، تشویق و ترغیب به ایجاد آشوب و اغتشاش، توهین به مقدسات اسلام و جمهوری اسلامی، جاسوسی رایانه‌ای و... از جمله اقداماتی است که می‌تواند منجر به ایجاد مشکلاتی در سطح ملی و بین‌المللی گردد. در ادامه به بررسی آسیب‌های فضای مجازی از نظر سیاسی و امنیتی در سطح ملی و بین‌المللی می‌پردازیم.

1. pornography

۶-۱- حملات سایبری

در یک حمله سایبری با چهار حوزه از دست دادن تمامیت، از دست دادن محرمانگی داده و اطلاعات، از دست دادن قابلیت دسترسی و تخریب فیزیکی رایانه روبه‌رو هستیم. در این حملات، هرکسی که به قصد به خطر انداختن امنیت، آسایش و امنیت عمومی، اقدام به تخریب، اخلاص، حذف، دستکاری و تغییر، انتقال، مخفی کردن داده‌ها و... علیه سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی نماید، به‌طوری‌که موجب اخلاص در خدمات ضروری مردم همچون خدمات درمانی، آب، برق، گاز، مخابرات، حمل‌ونقل، بانکداری گردد، به حبس از سه سال تا ده سال محکوم خواهد شد. باتوجه به اینکه این حملات علیه زیرساخت‌های مهم یک کشور رخ می‌دهد، از آن به تروریسم سایبری یاد می‌شود.

جرم افساد فی‌الارض که در آیه ۳۳ سوره مائده نیز بدان اشاره شده است، از ریشه فساد (فرهیدی، ۱۴۰۹، ص. ۲۳۱) می‌باشد و مفسد کسی است که در شهر با سلاح تهدید کند دستش قطع می‌شود و اگر با این ابزار کسی را بزند، کشته می‌شود (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص. ۲۳۶) که در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، هرکسی را که مرتب جرم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور گردد، محکوم به مجازات مفسد فی‌الارض می‌داند. با این اوصاف لازم می‌آید تا در ماده ۷۳۹، عبارت «در صورتی‌که حمله سایبری، مصداق افساد فی‌الارض نباشد» اضافه گردد چراکه باتوجه به اصل تناسب جرم و مجازات، ضروری است که صرفاً مجازات تعزیر در نظر گرفته نشود (مرسی و متولی‌زاده نایینی، ۱۴۰۲، ص. ۵۰).

۶-۲- تشویق و ترغیب به ایجاد آشوب و اغتشاش

با استفاده از فضای مجازی، دعوت افراد به آشوب آسان‌تر از فضای حقیقی می‌باشد. در ماده ۴۹۸ق.م.ا بیان می‌دارد که هرکسی با هر مرامی، دسته، جمعیت یا شعبه جمعیتی بیش از دو نفر در داخل یا خارج از کشور تحت هر اسم یا عنوانی با هدف برهم‌زدن امنیت کشور، تشکیل دهد یا اداره کند اما محارب نباشد، محکوم به حبس از دو تا ده سال می‌گردد. همچنین حتی اگر در یکی از دسته‌ها یا جمعیت‌ها یا شعب جمعیت‌هایی که در ماده قبل ذکر شد، عضویت داشته باشند، به حبس از سه ماه تا ۵ سال محکوم می‌شود. فقط در

صورتی محکوم نیست که ثابت شود از اهداف آن بی‌خبر بوده است (م ۴۹۹ ق.م.ا). رایانه و فضای مجازی در ارتکاب این جرائم طریقت دارد. چنان‌که در ماه آذر و آبان ۱۴۰۱ شاهد پخش فراخوان و دعوت جهت ایجاد آشوب و تسخیر اماکن مهم با هر نوع اسلحه‌ای مثل سنگ، چاقو و... بودیم. یکی دیگر از گروه‌هایی که با تشکیل خود منجر به از بین رفتن امنیت بین‌المللی گردید، تشکیل گروه تروریستی داعش بود. این گروه با استفاده از فضای مجازی، اقدام به جذب نیرو جهت دستیابی به اهداف خود نمود.

۳-۶- توهین به مقدسات و جمهوری اسلامی

ماده ۵۱۳ ق.م.ا بخش تعزیرات اشاره می‌کند که هرکسی به مقدسات اسلام یا هریک از انبیاء یا ائمه طاهرین (ع) یا حضرت صدیقه طاهره (س) اهانت کند، اگر مشمول حکم ساب النبى باشد، اعدام می‌گردد. در غیر این صورت، مجازات حبس از یک تا پنج سال برای او در نظر گرفته می‌شود.

همچنین اگر شخصی به امام خمینی، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی و مقام معظم رهبری به نحوی از انحاء اهانت کند، به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می‌گردد. در عصر حاضر شاهد صفحات اینستاگرام، کانال تلگرام یا در توئیتر برای اهانت به مقدسات اسلام و جمهوری اسلامی هستیم که توسط پلیس فتا شناسایی می‌گردد.

در عید قربان ۱۴۴۴ ق مصادف با ۲۹ ژوئن ۲۰۲۳، یک پناهجوی عراقی بود که در نزدیکی مسجد اصلی استکهلم، با امنیت کامل، اقدام به هتک حرمت به قرآن و سوزاندن آن نمود که در فضای مجازی نیز پخش شد. این عمل نیز، یک اقدام مجرمانه در سطح بین‌المللی علیه مقدسات مسلمانان در سراسر جهان است.

۴-۶- جاسوسی رایانه‌ای

در جاسوسی رایانه‌ای، رایانه موضوعیت دارد، به سبب اینکه اگر داده‌های مهم و سری، به‌طور غیرمجاز، به فردی فاقد صلاحیت دسترسی داده شود یا خود فرد به آن دسترسی پیدا کند، فرد مجرم محسوب می‌شود. این جرم، مهم‌ترین جرمی است که علیه سایر

کشورها انجام می‌گردد چراکه معمولاً این کار برای دولت، سازمان، شرکت یا گروه بیگانه یا عاملان آنها انجام می‌شود (م ۷۳۱ ق.م.ا).
این مسئله تاحدی حائز اهمیت است که برای مأموران دولتی که نسبت به حفظ و نگهداری داده‌های سرّی کوتاهی کنند، مجازات ۵ میلیون ریال تا ۴۰ میلیون ریال یا حبس از ۹۱ روز تا ۲ سال یا هردو و انفصال از خدمت از ۶ ماه تا دو سال در نظر گرفته شده است (م ۷۳۳ ق.م.ا).

۷- آسیب‌های حوزه قضایی و پلیسی

جرائم فضای مجازی به سبب سرعت، کثرت، سهولت در ارتکاب جرم، در دسترس و ارزان بودن، فرامرزی بودن، نامعلوم بودن هویت مجرم و . . . مشکلاتی را برای ضابطه‌های قضایی و بزه‌دیدگان فراهم آورده است که در ادامه به آنها اشاره می‌کنیم.

۷-۱- صعوبت دستیابی به مجرم و کشف جرم

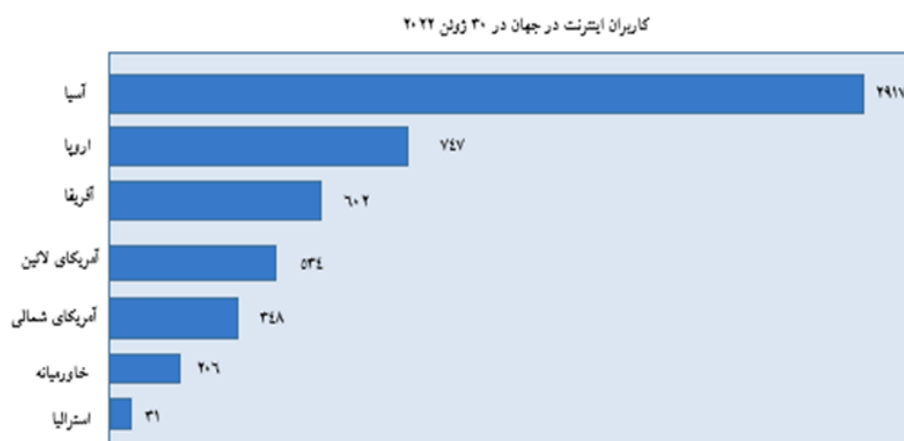
باتوجه به حساسیت و اهمیت کار قضات و ضابطین دادگستری در مراحل رسیدگی به پرونده‌های کیفری که کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، دادرسی و اجرا می‌باشد؛ لذا لازم می‌آید تا به بررسی مشکلاتی که این فضا برایشان ایجاد می‌نماید، بپردازیم.

۷-۱-۱- تشخیص تعداد دقیق مجرمان

با رشد افراد متصل شده به اینترنت، تعداد متخلفان نیز افزایش می‌یابد. تخمین اینکه چه تعداد از افراد در اینترنت اقدام به فاعلیت‌های غیرقانونی می‌کنند، مشکل است. جدول زیر نشانگر تعداد کاربرانی است که در سال ۲۰۲۲ از اینترنت استفاده کرده‌اند.
تصویر زیر، میزان استفاده کاربران از اینترنت در ماه ژوئن ۲۰۲۲ می‌باشد که میزان استفاده کاربران آسیایی بیشتر از سایرین است. در جدول بالا، اطلاعات مربوط به یک ماه بعد از تصویر پایین می‌باشد که نشانگر سرعت روزافزون تعداد کاربران در فضای مجازی می‌باشد.

کشورها	کاربران اینترنت در ۳۱ جولای ۲۰۲۲
آسیا	۶۷۸,۱۸۶,۹۳۴,۲
تمام نواحی آمریکا	۲۰۴,۹۶۹,۸۹۲
اروپا	۸۷۶,۷۹۵,۷۵۰

(source: Internet World Stats)

(source: Information security, 2003, p.3)

۲-۱-۷- عدم به جا ماندن مدارک جرم

دسترسی به اینترنت، بدون اینکه اثری از اقدامات مجرمین برجگذارند، مزیت مهمی برای مرتکبان می‌باشد. مجرمان می‌توانند با استفاده از نرم‌افزارهای طراحی شده به سهولت، راه‌های ورودی حفاظت شده را بیابند یا رمزهای عبور حفاظتی را بشکنند. این موضوع، در انجام تحقیقات مقدماتی، کشف جرم و تعقیب مجرمان، تحصیل ادله و... مشکلات عدیده‌ای را به ارمغان می‌آورد.

۷-۱-۳- مشخص نبودن مکان دقیق مجرم

مجرمان، نیازی به حضور در مکان مورد نظر برای ارتکاب ندارند. محل جرم می‌تواند به‌طور کامل متفاوت از محل حضور مرتکب جرم باشد. اغلب جرائمی که اتفاق می‌افتد،

فراملی هستند، به همین سبب زمان زیادی را برای مراحل کشف و تعقیب جرم از ضابطین می‌گیرد. مجرمان نیز، کشورهایی را که هنوز قانونگذاری صحیحی برای جرائم سایبری ندارند، انتخاب می‌کنند.

موضوع استقلال مکان و حضور در محل جرم، از حیث صلاحیت محاکم نیز حائز اهمیت است و موجب ایجاد چالش‌هایی گشته است چراکه پیگردهای جرائم سایبری نیاز به حمایت و درگیر شدن و حمایت مراجع قانونی در همه کشورهای درگیر را دارد. همچنین اصل مجرمیت دوگانه موجب ایجاد مشکلاتی می‌گردد. ممکن است جرم در یکی از کشورهای درگیر در تحقیق، جرم محسوب نگردد و مجرمان برای مشکل‌تر کردن پیگرد، کشور سومی را برای حملاتشان اتخاذ نمایند. همان‌طور که مظنونی در سال ۲۰۰۰ در فیلیپین، میلیون‌ها رایانه را در سراسر دنیا توسط کرم‌های رایانه‌ای^۱ آلوده کرد درحالی‌که توسعه و نشر نرم‌افزارهای مخرب در فیلیپین، به‌طور کافی تخلف محسوب نمی‌شد.

۷-۱-۴- کمبود زمان برای انجام تحقیقات

مدت زمان ارسال یک ایمیل بین کشورها، فقط به چند ثانیه زمان نیاز دارد این درحالی است که ضابطین به زمان بیشتری برای پیگرد یا جمع‌آوری اطلاعات و مدارک به آن احتیاج دارند. همچنین برای ردیابی و شناسایی مظنون‌ها به دسترسی به اطلاعات نیاز دارند؛ اما احتمال اینکه داده‌ها بعد از انتقال امحا گردند، بسیار زیاد است.

۷-۱-۵- مشخص نبودن هویت مجرم

مجرمان می‌توانند به‌عنوان مثال با استفاده از آدرس‌های پست الکترونیک جعلی، پنهان کنند. بسیاری از ارائه‌دهندگان، آدرس‌های پست الکترونیک رایگان عرضه می‌کنند و اگر احتیاج به وارد کردن اطلاعات شخصی باشد، مجرمان از پست‌های الکترونیک بدون افشای هویت استفاده می‌کنند.

۱. کرم‌های رایانه‌ای عبارتی است که اولین بار توسط John Shoch and Jon Hupp بیان شده است. درواقع، گروه‌های کوچکتری از بدافزارها هستند که با تکثیر شدن به شبکه ضرر می‌رسانند. با شروع فرایندهای چندگانه انتقال اطلاعات، می‌توانند رایانه را تحت تأثیر قرار دهند.

۷-۲- عدم اقدام بزه‌دیده به شکایت علیه بزهکار و افزایش نرخ سیاه جرم

به سبب صعوبت کشف و اثبات جرم و دلایل دیگر که مختص این فضا می‌باشد، آمار دقیقی از حصول این جرائم در دست نداریم؛ لذا جرائم سایبری نسبت به نظایر فیزیکی خود از رقم سیاه بالاتری برخوردار است (جلالی فراهانی، ۱۳۸۳، ص. ۱۱۸).

۸- آسیب‌شناسی مجازات‌ها

دورکیم، جامعه‌شناس فرانسوی، معتقد است که جرم شامل افعالی می‌باشد که حالات قوی و مشخص وجدان جمعی را مورد تعرض قرار می‌دهد. هنگامی که احساسات افراد جامعه با ارتکاب جرم جریحه‌دار می‌شود، از خود احساس تنفر و انزجار نشان می‌دهند که به این حالت، واکنش اجتماعی گویند (اردبیلی، ۱۳۹۴، ج ۳، ص. ۲۲). بی‌تردید از زمانی که پدیده‌ای به نام جرم در اجتماعات به رسمیت شناخته شده است، کیفر متناسب با آن نیز در نظر گرفته شده است. حتی در وجود هر انسانی یک ملامت‌گر نهفته شده است (قیامت: ۲) تا هر عملی را که نفس اماره به ارتکاب آن، دعوت می‌نمایند، با آن مقابله کند. آن‌چنان‌که حتی حضرت یوسف (ع) نیز به وجود آن اشاره می‌نماید (یوسف: ۵۳).

باتوجه به ضرورت وجود مجازات و کیفر برای مرتکب، لکن نمی‌توان از آسیب‌ها و بعضاً ناکارآمدی آن‌ها چشم‌پوشی کرد. در ادامه ابتدائاً به بیان قوانین در حوزه جرائم مطروحه و سپس برخی از آسیب‌ها در حیطه مجازات‌های داخلی و بین‌المللی می‌پردازیم.

۸-۱- سیاست جنایی تقنینی ایران در برابر جرائم رایانه‌ای

اصطلاح «سیاست جنایی» از سوی صاحب‌نظران، مورد تعاریف گوناگون واقع شده است؛ اما پیدایش آن، به پایان قرن ۱۸، توسط حقوق‌دان آلمانی، به نام فوئرباخ برمی‌گردد (لازرژ، ۱۳۸۱، صص. ۱۰-۱۱).

سیاست جنایی به‌طور کلی به سه قسم تقنینی، مشارکتی و قضایی تقسیم می‌شود که در این قسمت از نوشتار تنها به بیان یک قسم آن، یعنی تقنینی می‌پردازیم که منظور از آن، وضع قوانین می‌باشد که طبق آن افراد یک جامعه جهت برقراری نظم ملزم به رعایت آن می‌باشند.

۸-۱-۱- قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸

با در نظر گرفتن وجه مثبت این تقنین که قانون گذار به لزوم وجود قوانین جدید مرتبط با پیشرفت فناوری توجه نموده است، باید وجه منفی و خلأهای موجود در این قانون را نیز در نظر گرفت.

- حمایت قانون از جرائم نوپدید علیه کودکان در فضای مجازی از جمله کودکان کار فضای مجازی که نمی‌توان آن‌ها را کودک کار دانست چراکه عناصر کودک کار در فضای حقیقی بر آن مترتب نمی‌گردد. لذا جهت جلوگیری از استثمار از کودکان در این فضا، نیازمند حمایت صریح قانون می‌باشیم.

- لزوم تقنین پیرامون ایجاد مزاحمت‌هایی علیه زنان در فضای مجازی همچنان که در ماده ۶۱۹ ق.م.ا شاهد تقنین درمورد مزاحمت در فضای حقیقی می‌باشیم.

- لزوم تقنین در حوزه حملات سایبری به کشورها.

- لزوم جرم‌انگاری سرقت هویت و جعل باورپذیر، به‌طوری‌که فرد دیگری با استفاده از اطلاعات یک شخص، اقدام به اشتراک مطلب از جانب آن شخص نماید که منجر به هتک حیثیت وی گردد.

- عدم توجه به جبران خسارت معنوی.

۸-۱-۲- مصوبات شورای عالی فضای مجازی

اولین نهاد تأسیس شده در رابطه با فضای مجازی، شورای عالی فضای مجازی است که در ۱۷ اسفند ماه ۱۳۹۰ به‌وجود آمد. این شورا فراقوه‌ای است به این معنا است که وابسته به هیچ نهاد یا قوه‌ای نیست (منصورآبادی و دیگران، ۱۴۰۰، ص ۳۷). شورای عالی فضای مجازی با حکم مقام معظم رهبری (دامه برکاته) شروع به فعالیت نموده است.

در مصوبه این شورا، به شماره ۱۰۱۵۱/۹۴/ش، با موضوع «توسعه فضای مجازی سالم، مفید و ایمن»، فضای مجازی ایمن را تعریف نموده است: «فضایی است متشکل از شبکه‌های ارتباطی که در آن محتوا و خدمات مفید در چهارچوب مبانی و ارزش‌های اسلامی و قوانین و مقررات کشور ارائه می‌شود و کاربران می‌توانند براساس ویژگی‌های جمعیتی (از قبیل سن، جنس، شغل و تحصیلات) از محتوا و خدمات مورد نیاز بهره‌مند

شوند و حتی‌الامکان در برابر محتوا و رفتارهای آسیب‌زا محفوظ بمانند». ایراد وارده بر این مصوبه این است که هرچند به توسعه فضای مجازی سالم، مفید و ایمن در عنوان آن پرداخته شده است؛ اما در تعریف ارائه گشته از فضای ایمن، گویی فضای ایمن از نظر محتوایی مدنظر بوده است؛ به این معنا که فضایی که محتوای آن در چهارچوب مبانی اسلامی باشد. درواقع در این مقرر، قانون‌گذار صرفاً به پالایش محتوا توجه داشته است درحالی‌که پالایش یک اقدام حفاظتی محسوب نمی‌گردد (فضلی، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۱).

۸-۲- ایرادهای وارده بر مجازات‌های قانون ایران

۱) مجازات‌هایی که اغلب برای این‌گونه جرائم در قانون جرائم رایانه‌ای در نظر گرفته شده است، شامل حبس و جرائم نقدی می‌باشد. به نظر نگارندگان، این‌گونه مجازات‌ها برای مرتکب، جنبه بازدارندگی ندارد. چراکه افرادی که مرتکب این‌گونه از جرائم می‌گردند، اغلب متخصص در حیطه سایبر می‌باشند.

مبالغی که در قانون جهت جریمه تعیین گشته نیز، ناچیز می‌باشد. همچنین مشکلاتی که زندان برای فرد همچون فاسد شدن تدریجی، ابتلا به بیماری‌های روانی و جسمی، ازهم‌گسیختگی خانواده و... و از نظر اجتماعی نیز، بی‌بهره ماندن جامعه از نیروی کار انسانی، ایجاد هزینه برای جامعه و دولت، افزایش جمعیت زندان‌ها، از دست رفتن ویژگی تهریبی زندان در طول زمان و... می‌باشد. سلب آزادی باید به‌عنوان آخرین راهکار آن هم برای مرتکبان جرائمی که برای امنیت دیگران مخاطره‌آمیز است، اتخاذ گردد (مرادی‌ها، ۱۳۹۷، ص. ۱۷۴).

۲) مقنن باید در کنار تعیین کیفر مناسب جهت اثرگذاری بر مرتکب برای بازدارندگی از ارتکاب جرم، به ارزش‌های اخلاقی، استفاده از ضمانت اجرای غیرکیفری و تحدید در استفاده از ضمانت اجرای کیفری نیز توجه نماید. چراکه تلاش قانون‌گذار باید بیشتر بر جلوگیری از جرم‌زایی باشد و طبق گفته منتسکیو «وی باید به توده مردم اخلاق پسندیده تعلیم دهد نه آنکه به آنها شکنجه داده و به سختی و شدت کیفر بیفزاید». همچنین نظر به توسعه و پیشرفت در عرصه‌های گوناگون، لازم است که سیاست

جنایی هم‌پای این توسعه و تحول به پیش رود و عقب‌ماندگی از آن برای جامعه تبعات جبران‌ناپذیری در پی خواهد داشت (محمدنژاد، ۱۳۸۴، ص. ۴۲).

پرواضح است، همان‌طور که کم‌بودن میزان مجازات اثر بازدارندگی ندارد، تشدید در مجازات نیز آثار نامطلوبی برجای می‌گذارد؛ لذا با در نظر گرفتن اصل تناسب میان جرم و مجازات به لزوم این امر نیز، در مورد جرائم سایبری می‌توان پی برد.

(۳) علاوه بر لزوم تقنین مطلوب، نیازمند نهاد نظارتی جهت نظارت بر حسن اجرای قوانین مربوط به جرائم رایانه‌ای می‌باشیم.

۳-۸- سیاست جنایی تقنینی سازمان‌های بین‌المللی

باتوجه به فرامرزی بودن جرائم رایانه‌ای، هریک از کشورها به لزوم تقنین در این حیطه توجه نموده‌اند که در ادامه به مهم‌ترین سازمان‌های مبارزه با جرائم رایانه‌ای که کشورها به آن پیوسته‌اند، اشاره می‌نماییم.

۸-۳-۱- کنوانسیون جرائم سایبری یا بوداپست مصوب ۲۰۰۱

کنوانسیون جرائم سایبر در ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۱ در بوداپست مجارستان توسط کشورهای عضو شورای اروپا، آمریکا، ژاپن، کانادا و آفریقای جنوبی رسید. این کنوانسیون، معتبرترین سند بین‌المللی در حوزه جرائم رایانه‌ای می‌باشد.

در این کنوانسیون، علاوه بر بیان جرائم مرتبط با داده‌ها یا سیستم‌های رایانه‌ای، خواستار گسترش سطح همکاری میان دول عضو در حوزه پی‌جویی و رسیدگی قضایی می‌باشد تا علاوه بر تسریع و تسهیل در روند رسیدگی به جرائم سایبر، امکان رسیدگی هرچه بهتر دیگر جرائمی که ادله الکترونیک در آنها نقش دارند (یعنی جرائم ارتكابی در دنیای فیزیکی) نیز فراهم گردد (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۹، ص. ۱۱۰).

۸-۳-۲- سازمان توسعه و همکاری اقتصادی اروپا^۱

این سازمان در دهه ۱۹۸۰، برای اولین بار، فهرستی از جرائم رایانه‌ای که در هگروه

1. OECD

دسته‌بندی شده‌اند، ارائه داد که به قرار ذیل می‌باشد:

- ۱- ورود، تغییر، پاک کردن یا متوقف‌سازی داده‌ها یا برنامه‌های رایانه‌ای که به طور ارادی و به قصد انتقال غیر قانونی وجوه یا هر چیز با ارزش دیگر صورت می‌گیرد.
- ۲- ورود، تغییر، پاک کردن یا متوقف‌سازی داده‌ها یا برنامه‌های رایانه‌ای که به شکل عمدی یا به قصد ارتکاب جعل صورت می‌گیرد.
- ۳- ورود، تغییر، پاک کردن یا متوقف‌سازی داده‌ها یا برنامه‌های رایانه‌ای یا هرگونه مداخله‌ی دیگر در سیستم‌های رایانه‌ای که به شکل عمدی و به قصد جلوگیری از عملکرد سیستم رایانه‌ای یا ارتباطات صورت می‌گیرد.
- ۴- تجاوز به حقوق انحصاری مالکیت برنامه‌های رایانه‌ای محافظت شده به قصد بهره‌برداری تجاری از آن برنامه و ارائه آن به بازار.
- ۵- دستیابی یا شنود در یک سیستم رایانه‌ای یا ارتباطی به طور آگاهانه و بدون کسب مجوز از فرد مسئول سیستم مزبور، اعم از آن که با تخطی از تدابیر امنیتی صورت گیرد یا با هدف غیرشرافت‌مندانه (علی‌وردی‌نیا و انوری، ۱۳۹۴، ص. ۶۰).

۴-۸- مجازات‌های معین در سطح بین‌المللی

۱) تعیین راه‌حل‌های مختلف برای نظام‌دهی رسانه‌ای به عواملی چون مبانی سیاسی حکومت، ساختار فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و مذهبی بستگی دارد که هرکشوری متأثر از عوامل و شرایط خاص خود راه حلی را برگزیده است (انصاری، ۱۳۸۷، ص. ۹۱).

جرم سایبری اغلب دارای بعد بین‌المللی است. باوجوداین، همپیمان‌شدن سازمان‌های بین‌المللی با یکدیگر، کارایی چندانی برای مبارزه با این جرائم ندارد، چراکه، پیگرد قانونی در سطح جهانی، در کل محدود به جرائمی هستند که در همه کشورهای شرکت‌کننده، جرم محسوب گردند. هرچند تخلفاتی وجود دارند که در هر جای دنیا مورد پیگرد قانونی قرار می‌گیرند؛ اما تفاوت‌های منطقه‌ای نقش مهمی را در این امر ایفا می‌کنند؛ به‌عنوان مثال، جرم‌انگاری محتوای غیرقانونی در کشورهای مختلف متفاوت است. موضوع‌هایی که از لحاظ قانونی می‌توانند در کشوری منتشر شوند ممکن است در کشوری دیگر، غیرقانونی

باشند (گرکی، ۱۳۸۹، ص. ۲۵).

۲) باوجود جرم‌انگاری جرائم رایانه‌ای، لیکن ابزارهای نظارتی و حاکمیتی وجود ندارد؛ لذا عدم وجود ضوابط دقیق در فضای مجازی، آن را به «غرب وحشی جدید» تبدیل نموده است (جوان جعفری، ۱۳۸۹، ص. ۱۷۱).

۳) اصل تساوی حاکمیت دولت‌ها یکی از اصول پنجگانه همزیستی مسالمت‌آمیز است که با همت کشورهای جهان سوم در اجلاس آسیایی آفریقایی سال ۱۹۵۵ اندونزی مطرح شد و مورد تصویب کلیه اعضا قرار گرفت. یکی از برایندهای اصل تساوی حاکمیت‌ها، این است که هیچ دولتی نمی‌تواند در اموری که تحت صلاحیت داخلی دولت دیگر است، دخالت کند که از آن به «اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها» یاد می‌شود. این اصل، تنها محدود به سایر کشورها نیست بلکه سازمان‌های بین‌المللی نیز تحت شمول این اصل قرار دارند (پهلوانی فرد و دیگران، ۱۳۹۷، ص. ۴).

اصل عدم مداخله، مانع اعمال نفوذ دولت‌ها در امور سایبری سایر دول است بدان معنا که با استفاده از فناوری جدید هم دولت‌ها نباید در امور داخلی یکدیگر مداخله نمایند (خداقلی، ۱۳۸۳، ص. ۱۵۳). به همین دلیل، در مواردی که مجرم با قربانی در یک کشور قرار ندارند، پیگرد نیازمند همکاری بین پلیس در همه کشورهای متأثر می‌باشد. تحقیقات بین‌المللی و فراملی بدون رضایت مراجع قانونی کشورهای درگیر باتوجه به اصل حاکمیت ملی مشکل است. این اصل در کل به یک کشور اجازه نمی‌دهد که تحقیقات را در قلمرو کشور دیگری بدون اجازه قدرت‌های محلی انجام دهند؛ بنابراین، انجام پیگرد نیازمند حمایت از طرف مراجع قانونی در همه کشورهای درگیر می‌باشد (گرکی، ۱۳۸۹، ص. ۱۹۲).

نتیجه‌گیری

بشر از گذشته تا به حال، به دنبال ساخت ابزارهای مختلف برای بهبود زندگی، کسب آرامش و سرعت در انجام کارهای خود بوده است. یکی از ابزارهای ساخت بشر، وسایل ارتباط جمعی است که فضای مجازی از مصادیق آن می‌باشد. باتوجه به گسترش فناوری، پیشرفت فناوری و ورود به دوره کهکشان مارکونی یا تمدن الکترونیک، با جرائم

نوینی روبه‌رو هستیم که هریک به نوبه خود، موجب ایجاد آسیب‌های متعددی در حوزه‌های مختلف گشته است. این جرائم در حوزه‌هایی چون خانوادگی، اقتصادی، فردی، اجتماعی، امنیتی-سیاسی، قضایی-پلیسی و همچنین مجازات‌های معین شده در سطح ملی و بین‌المللی، برای نظام جزایی و کیفری آسیب‌زا می‌باشند.

در حوزه خانوادگی، با مشکلاتی چون بزه‌کاری و بزه‌دیدگی اطفال به سبب نداشتن تجربه و صغر سن، بزه‌کاری و بزه‌دیدگی زنان، طلاق والدین و فروپاشی نظام خانواده، در حوزه اقتصادی، سرقت و کلاهبرداری رایانه‌ای، جعل رایانه‌ای، نقض علائم تجاری، فروش محصولات غیرقانونی مواجه هستیم.

در حوزه فردی و اجتماعی، به‌ترتیب شاهد آسیب‌هایی چون نقض حریم خصوصی که خود شامل دو قسم دسترسی و شنود غیرمجاز است، هتک حیثیت، تشویش اذهان عمومی و لکه‌دار شدن عفت و اخلاق عمومی می‌باشیم.

حملات سایبری، تشویق و ترغیب به ایجاد آشوب و اغتشاش، توهین به مقدسات و جمهوری اسلامی و جاسوسی رایانه‌ای در حوزه امنیتی-سیاسی، صعوبت دستیابی به مجرم و کشف جرم، تشخیص تعداد دقیق مجرمان، عدم به جاماندن مدارک، مشخص نبودن مکان دقیق مجرم، کمبود زمان برای انجام تحقیقات، مشخص نبودن هویت مجرم و عدم اقدام بزه‌دیده به شکایت علیه بزه‌کار و افزایش نرخ سیاه جرم در حوزه قضایی-پلیسی مشکلاتی را برای حکومت، قضات، ضابطان دادگستری و... فراهم آورده است.

واکنش در برابر جرائم، از دیرباز مورد توجه افراد جامعه و حکومت بوده است؛ لذا نمی‌توان انتظار سکوت و عدم تعیین مجازات در برابر مرتکبان را داشت، به‌طوری‌که در وجود انسان، همواره شاهد کشمکش میان نفس اماره و لوازه بوده‌ایم.

باوجوداین نمی‌توان مجازات‌های تعیین‌شده برای جرائم رایانه‌ای را کارآمد و بعضاً کافی دانست. در مجازات‌های معین‌شده در قانون ایران، باتوجه به تعیین مجازات حبس برای مرتکب، می‌توان شاهد آسیب‌های فراوان برای وی بود چراکه وجود مشکلاتی مانند افزایش جمعیت زندان‌ها، ایجاد هزینه برای جامعه و دولت، ابتلا به بیماری‌های جسمی و روانی، از هم گسیختگی خانواده و... انکارناپذیر است. همچنین در مجازات‌های تعیین‌شده

در سطح بین‌المللی نیز، ممکن است کارگشا نباشد. به سبب تفاوت در جرم‌انگاری برخی جرائم که در یک کشوری جرم و در کشوری دیگر کاملاً عملی قانونی و فاقد عنصر قانونی جرم است.

به‌هرحال، همواره پیشگیری بهتر از جرم بوده است. با اقدام به پیشگیری وضعی و اجتماعی، می‌توان تاحدودی از ارتکاب مرتکبان به این جرائم کاست. استفاده از وسایل خاص برای محدود کردن دسترسی به اطلاعات خاص، نظارت والدین بر عملکرد کودکان در فضای مجازی، افزایش سواد رسانه‌ای والدین و فرزندان از طریق رسانه‌های جمعی و کتب مدارس و آموزش عالی و... می‌تواند به کاهش جرائم فضای مجازی مؤثر واقع شود.

راهکارها

علی‌رغم وجود مشکلات عدیده که در فرایند کشف و تعقیب جرم، ناکارآمدی مجازات‌ها و صعب بودن کنترل مرزی بر اینترنت وجود دارد، کاملاً روشن است که همواره پیشگیری غیرکفایتی از جرم، چه به‌صورت وضعی و چه به‌صورت اجتماعی، از بسیاری از آسیب‌های بیان شده می‌تواند جلوگیری کند. یکی از شیوه‌های آن جهت حفاظت از داده‌ها برای امنیت کاربران، استفاده از وسایل خاص برای محدود کردن دسترسی به اطلاعات خاص می‌باشد.

در ادامه به اختصار به بیان برخی از راهکارها می‌پردازیم (Zittrain, 2006, p.253):

- ۱- مسدود کردن تارنماهای خاص توسط ارائه‌دهنده دسترسی به اینترنت؛
- ۲- جلوگیری از دسترسی به اطلاعات توسط ارائه‌دهنده خدمات که اطلاعات تارنماها را ذخیره می‌کند برای کاربران برپایه آدرس‌های آی‌پی^۱ متصل به یک کشور خاص (هدفگیری آی‌پی)؛
- ۳- ارتقاء سطح فرهنگ، آموزش و سواد رسانه‌ای والدین و فرزندان از طریق رسانه‌های جمعی همچون رادیو، تلویزیون و... و کتب مدارس و آموزش عالی؛
- ۴- مراجعه به مشاوران و روان‌شناسان، تحت پوشش بیمه قرار گرفتن این نوع از

1. IP

درمان‌ها، جهت رفع هرگونه حس بغض و انتقام و مشکلات روانی موجود در بزهکاران؛

۵- یادگیری برقراری ارتباط در میان اعضای خانواده و گرم‌شدن کانون آن؛

۶- نظارت صحیح والدین بر عملکرد کودکان در فضای مجازی؛

۷- تقویت همکاری‌های بین‌المللی و منطقه‌ای جهت اجرای پیشگیری از وقوع جرم؛

۸- اعمال قانون واحد و منسجم بین‌المللی در حیطه جرائم رایانه‌ای با در نظر گرفتن اصول حقوق بین‌الملل؛

۹- توانمندسازی واحدهای مبارزه با جرائم سایبری جهت دستیابی سریع‌تر و آسان‌تر به مجرم و کشف جرم؛

۱۰- فراهم ساختن امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مطلوب برای مبارزه با جرائم سایبری.

هرچند باوجود انجام اقداماتی درحال حاضر، همچون ارسال پیامک از طرف پلیس فتا جهت روشننگری مردم، اقدام‌های انجام‌شده از سوی شورای عالی فضای مجازی کافی نبوده و نیازمند تلاش بیشتری جهت پیشگیری و مبارزه با این آسیب‌ها و جرائم می‌باشیم.

منابع و مأخذ

- آقابخش، علی (۱۳۶۳). فرهنگ علوم سیاسی: انگلیسی-فارسی. تهران: انتشارات بهرنگ.
- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۴). حقوق جزای عمومی. تهران: میزان.
- انصاری، باقر (۱۳۸۷). آزادی اطلاعات. تهران: نشر دادگستر.
- انصاری، باقر (۱۳۸۷). حقوق ارتباط جمعی. تهران: انتشارات سمت.
- الهی‌منش، محمدرضا و سدره‌نشین، ابوالفضل (۱۳۹۱). محشای قانون جرائم رایانه‌ای. تهران: انتشارات مجد.
- باسستانی، برومند (۱۳۸۶). جرائم کامپیوتری و اینترنتی جلوه‌ای از بزهکاری. تهران: انتشارات بهرامی.
- بوکت، کاتارینا و فیلیتز، سیلیافون (۱۳۸۴). کودکان و رسانه‌ها: دیدگاه‌ها و چشم‌اندازها.

- حقوق کودک، معصومه عصام. تهران: سازمان صداوسیما، مرکز تحقیقات مطالعات و سنجش برنامه‌ای.
- پیوندی، غلامرضا (۱۳۹۰). حقوق کودک. تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- پهلوانی فرد، احسان و دیگران (۱۳۹۷). اصول حاکم سیاست جنایی تقنینی جرائم سایبری. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*. ۱۱ (۴۲)، صص. ۲۳۱-۲۵۹.
- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۳). پیشگیری از جرائم رایانه‌ای، *مجله حقوقی دادگستری*، ش ۴۷.
- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۹). *کنوانسیون جرائم سایبر و پروتکل الحاقی آن*. تهران: خرسندی.
- جوان جعفری، عبدالرضا (۱۳۸۹). جرائم سایبری و رویکرد افتراقی حقوق کیفری، *مجله دانش و توسعه*، سال هجدهم، شماره (۳۴)، صص. ۱۷۰-۱۹۳.
- حیدری، علی‌مراد (۱۳۹۰). شناخت جرائم رایانه‌ای از منظر اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی، *مجله فقه و حقوق ارتباطات*، شماره (۱)، صص. ۵-۲۶.
- خداقلی، زهرا (۱۳۸۳). *جرائم کامپیوتری*. تهران: انتشارات آریان.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). *المفردات فی غریب القرآن*. دمشق: نشر دارالقلم.
- زند، محمدرضا (۱۳۸۹). *تحقیقات مقدماتی در جرائم سایبری*. تهران: انتشارات جنگل.
- ساریخانی، عادل؛ قیاسی، جلال‌الدین و خسروشاهی، قدراشه (۱۳۹۱). *مطالعه تطبیقی حقوق جزای عمومی؛ اسلام و حقوق موضوعه ارکان جرم*. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- شرام، ویلبر؛ پارکر، ادوین بی و لایل، جک (۱۳۷۷). *تلویزیون در زندگی کودکان ما*. ترجمه: محمود حقیقت‌کاشانی. تهران: مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- علیوردی‌نیا، اکبر و انواری، آمنه (۱۳۹۴). جرائم سایبری در ایران، *مصادیق جرائم سایبری و راهکارهای مقابله با آن*. کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روان‌شناسی و

علوم اجتماعی.

- فراهیدی، عبدالرحمن خلیل بن احمد (۱۴۰۹). *کتاب العین*. قم: نشر مؤسسه دارالهجره.
- فضلی، مهدی (۱۳۹۶). *مسئولیت کیفری در فضای سایبر*. تهران: خرسندی.
- کازنو، ژان (۱۳۷۱). *جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی*. ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی. تهران: اطلاعات.
- گرکی، مارکو (۱۳۸۹). *جرائم سایبری: راهنمایی برای کشورهای در حال توسعه*. ترجمه مرتضی اکبری. تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، پلیس امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات.
- لازرژ، کریستین (۱۳۸۱). *درآمدی بر سیاست جنایی*. ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: میزان.
- مطهری، مرتضی (۱۴۰۱). *بیست گفتار*. تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۸). *تکامل اجتماعی انسان در تاریخ*. تهران: انتشارات صدرا.
- معین، محمد (۱۳۸۱). *فرهنگ معین*. تهران: آدنا: کتاب راه نو.
- مرادی، قاسم و مرادی، محمدحسین (۱۳۹۷). *عوامل عملی و نظری ناکارآمدی کیفر حبس*. فصلنامه علمی- حقوقی *قانون یار*، ۲(۵)، صص. ۱۷۳-۱۹۱.
- مرسی، هادی و متولی‌زاده نایینی، نفیسه (۱۴۰۲). *راهبرد مقابله با حملات سایبری علیه سامانه‌های رایانه‌ای ارائه‌دهنده خدمات ضروری در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲*. مجلس و راهبرد، ۳۰(۱۱۳)، صص. ۲۹-۵۵.
- میرمحمد صادقی، حسین (۱۴۰۱). *حقوق جزای اختصاصی (۴): جرائم علیه شخصیت معنوی/شخص*. تهران: میزان.
- محمدنژاد، پرویز (۱۳۸۴). *بررسی و شناخت سیاست جنایی و اثر آن بر نظم و امنیت اجتماعی*. *اصلاح و تربیت*، شماره (۳۹)، صص. ۴۱-۴۲.
- منصورآبادی، عباس؛ میرخلیلی، سید محمود و کرامتی مفز، هادی (۱۴۰۰). *پیشگیری از بزهدیدگی کودکان در شبکه‌های اجتماعی با تأکید بر نقش شورای عالی فضای مجازی و پلیس فتا*. *مطالعات بین‌المللی پلیس*، ۱۲(۴۶)، صص. ۳۰-۵۲.
- Breathnach, Seamus. (2002). *Emile Durkheim on crime and punishment(an exegesis)*.

- Dissertation. com :USA .
- Bryant, Robin; Bryant, Sarah. (2014). *Policing Digital Crim.* England: Ashgate publishing .
- Bradford W. Reyns, Billy Henson and Bonnie S. Fisher. (2011) Being Pursued Online: *Applying Cyberlifestyle–Routine Activities Theory to Cyberstalking Victimization*, vol. 38, No 11 .
- Convention on the Rights of the Child, 1989 .
- Council of Europe or Budapest 23/11/2001 .
- Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201)
- Dashora, K. (2011). Cyber Crime in the society: Problems and prevention, *Journal of Alternative Perspective in The Social Sciences*, Vol 3, No 1, 240-259 .
- Family safe Media. (2005). statistical Report of Nation Research council Report us .
- Hamill, J. (2008). internet porn encourages teenagers to have sex early. Sunday herald .
- Information security, computer controls over key treasury internet payment system. (2003), GAO .
- Jonathan Zittrain, (2006) A History of Online Gatekeeping. *19 Harvard Journal of Law and Technology* 253 .
- McLuhan, Marshall (1962), *The Gutenberg galaxy*. Canada. University of Toronto Press .
- McLuhan, Marshall (1964, 2003). *Understanding Media*. Gingko Press .
- McLuhan, Marshall (1987). *Letters of Marshall McLuhan*. Oxford University Press .
- Russell B, MA. Clayton, MA. (2014). *The Third Wheel: The Impact of Twitter Use on Relationship Infidelity and Divorce. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. Department of Journalism, University of Missouri-Columbia, Columbia, Missouri. 17 (7). Pp 425-430
- Rizgar, Mohammed Kadir, The Scope and the Nature of Computer Crimes Statutes, *German Law Journal*, Vol. 11, No. 06, 2010 .
- Toffler, Alvin (1980). *The third wave*. Bantam book: United States .
- Valenzuela, S.; Halpern. D. & James E. K. (2014). Social network sites, marriage wellbeing and divorce. Survey and state-level evidence from the United States. *Computers in Human Behavior*, 36. Pp. 94-101 .
- Wiener Norbert (1950). *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*, THE RIVERSIDE PRESS CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS: PRINTED IN THE U. S. A .

قوانین

- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱
- قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳
- قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۰۵
- قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷
- قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲

قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷/۰۲/۱۸.

قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز

می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۱۶.

پایگاه‌های اینترنتی

بیانات مقام معظم رهبری پیرامون فضای مجازی مورخ ۱۴۰۰/۰۱/۰۱

خبرگزاری دانشجویان ایران-ایسنا. (۱۳۹۵). نوجوان ۱۵ ساله درگاه اینترنتی هزار کاربر

را هک کرد. ارائه شده در ۲۳ شهریور ۱۳۹۵ در <https://www.isna.ir/news/gilan>

Internet World States, June 2022

<https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

Gender distribution of pornhub. com visitors in selected European countries in 2021

<https://www.statista.com/statistics/661314/gender-distribution-of-pornhubcom-website-traffic-in-selected-european-countries/>